

med det formål at forbedre sin livssituation. Men ud over ydre materielle faktorer kan også følelser stimulere eller afholde mennesker fra familiedannelse og ægteskab. Irrationel adfærd har forfatteren dog bevidst valgt at udelade, fordi det ikke er muligt at gå systematik til værks. Men vi kan ikke af den grund afvise en sådan adfærd som et historisk problem.

Bente Rosenbeck

FREDERICK HALE: *Danes in North America*. Seattle, University of Washington Press, 1984. 256 s. Ill. \$ 19,95.

Den voksende interesse for dansk udvandringshistorie herhjemme har nu også fået amerikanske historikere til at interessere sig for mere end den danske kirke i USA og de store danske udvandrerpersonligheder. På studierejser i Danmark i 1970'erne har Frederick Hale indsamlet et stort udvandrerbrevmateriale fra en lang række danske aviser med tyngdepunkt i perioden 1860–1900. Hale har selv oversat brevene til engelsk – et imponerende arbejde – også selv om der er fundet en del småfejl i oversættelsen.

I en række tematisk ordnede kapitler er danskernes liv i Nordamerika søgt skildret gennem de gengivne breve. Den valgte temaopdeling – med en kort introduktion til hvert emne – er ikke uden problemer. Kun undtagelsesvis har Hale skåret i brevene. Det betyder, at man under overskrifter som f.eks. landbrug, dansk identitet i det fremmede, eller danske kvinder i Amerika, finder breve, der nok i nogen grad dækker det pågældende emne, men også beretter om alt muligt andet. Nu er Hale ganske vist kommet delvis over dette problem ved hovedsagelig at gengive avisindlæg, der i reglen er skrevet med bestemte mål for øje. Men her opstår så bogens andet problem: Kan breve, der er skrevet til et avispublikum give et rimelig pålideligt billede af den almindelige danske udvandrers liv i Amerika? – Bogen gengiver i alt 125 såkaldte breve. Af disse er hele 89 læserbreve fra danske lokalaviser og tidsskrifter; andre 21 breve har tidligere været publiceret i danske bøger om emnet, men de hører dog stort set alle – ligesom de sidste 15 breve – til den gruppe, der blev skrevet alene til den nærmeste familie i Danmark. Hale berører intetsteds det kildekritiske problem, som de offentlige breve rejser. Selvfølgelig er der også tendenser i de private breve (her tænkes ikke mindst på lokketonerne om Amerikas lyksaligheder). Men det er først og fremmest i disse breve, at man har mulighed for at følge den menige danske udvandrer så at sige fra vugge til grav og dermed få indtryk af brevenes underliggende motiver og personen bag pennen. »Avisbrevene« har en mere anonym karakter og giver ved deres målrettethed mod offentligheden et ofte fortegnet billede af »danskerne i Amerika«. Oplagt kommer dette til orde i Hale's bog, hvor privatbreve fra sjællænderen Andreas Frederiksen om hans kamp for at blive selvstændig farmer følges af en række læserbreve, der med efterrationaliseringsprivilegium kun kan betegnes som overfladiske beretninger om amerikanske landbrugsforhold i almindelighed. Det ville være forkert at hævde, at brevene til aviserne, der ofte har karakter af rejseskildringer ikke er interessante i en historisk sammenhæng; langt fra. Der ligger et omfattende og spændende materiale til undersøgelse af, hvordan synet på Amerika formidledes i de danske lokalområder, og hvilke informationer den brede offentlighed fik gennem avisind-

læg fra danske i USA. Men som beretninger om livet blandt udvandrere i Amerika er brevenes informationsværdi begrænset – og da specielt når enhver form for kritiske kommentarer savnes.

Hale's problem udspringer af den skandinavisk-amerikanske tradition inden for udvandringshistorien. Hans bog lægger sig tæt op af tidligere udgivne svenske og norske udvandrerbøger (f.eks. Arnold Barton: *Letters from the Promised Land, Swedes in America 1840–1914* (1975) og Theodore C. Blegen: *Land of their Choice, the Immigrants write Home* (1955)). Ingen kan beskyldes de to nævnte udgivere for at indtage nogen kritisk holdning til det i deres bøger dominerende offentlige brevmateriale. Hertil kommer, at afsnittet om danskernes religiøse liv i Amerika tilmåles langt den største plads i Hale's bog. Den særegne amerikanske interesse for den danske kirkes historie i USA lever således i bedste velgående, men står i kontrast til de fleste danske udvandreres hurtige brud med hjemlandets religiøse traditioner. Det ser ud, som om Hale's bog har ligget færdig siden 1979. I hvert fald har han ikke inddraget senere litteratur om emnet, f.eks. bogen »Brev fra Amerika« fra 1981. Et manglende kendskab til dansk forskning gælder også Hale's indledning om den danske baggrund for udvandringen i 1800-tallet. Indledningen er, for at blive i terminologien, ikke noget at skrive hjem om.

Niels Peter Stilling

KARSTEN THORBORG: *Viggo Hørup i breve og digte. Breve, digte og litterære prosastykker til belysning af Viggo Hørup og hans kreds. Udgiverselskab for Danmarks nyeste Historie. Kbh., Akademisk forlag, 1981. 535 s.*

Karsten Thorborg præsenterer beskedent sin kildeudgave om Hørup som et supplement til kildesamlingen »Viggo Hørup i skrift og tale«, der blev udgivet af Vilhelm Nielsen m.fl., 1902–04, og rummer et udvalg af de mest fremragende Hørupartikler og -taler. Thorborgs bind står dog centralt ved siden af dette store værk, for bindet rummer en registrant over samtlige breve til og fra Hørup og hans kreds, som Thorborg ved sit omfattende efterforskningsarbejde har kunnet finde, dvs. alle nu kendte breve. Føjtes så hertil Helge Scheuer Nielsens »Hørup. En litteraturliste«, 1983, skulle man være vel rustet til at gå igang med studier af Hørup.

Fra den udgivne registrant har Thorborg udvalgt de breve, som han har fundet kunne bidrage til at give et samlet indtryk af Hørup og hans kreds. Han har herudover i udgaven medtaget et mindre antal breve, som ikke har Hørup som afsender eller modtager, men som væsentligt bidrager til at belyse Hørup og den kreds han færdedes i.

Brevene er inddelt kronologisk i ti grupper. Følgende rummer de centrale samlinger af breve, som er bevaret: Gruppe I omfatter breve fra Hørups ungdom 1862–71, gruppe II brevvekslingen med elskerinden Henriette Steen 1873, gruppe III og IV brevene til hustruen Emma Hørup og Henriette Steen fra 1870'erne, gruppe VII fængselsbrevene 1889–90 og gruppe IX brevvekslingen med Amalie Skram 1896–97. Det er, som Thorborg siger, dem, der giver udgavens intensitet og sluttethed, men mellem disse knudepunkter er der mere spredte breve til og fra forskellige korrespondenter. Og selv om nogle af disse breve både i